

חטא מי מריבה

משה רבנו נענש חמורות שלא הורשה להכנס לארץ ישראל. למרות שהתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות, לא נענה ולא נתבטל העונש. "מה חרי האף הגדול הזה?" אבל חידה סתומה ביותר היא, מה בכלל היה החטא? הרי בתורה לא נתפרש? רבי אברהם אבן עזרא (במדבר כ, ח) מציע אחד עשרה פירושים, וכולם אינם ודאיים.

גם רמב"ם טרח למצוא פתרון, ושמח כל כך במה שנתחדש לו שהוא מסכם דבריו בהתלהבות:

"תירצנו קושיא גדולה מקושיות התורה שרבים דברו בו ושואלים מה הוא החטא שחטא. והשווה מה שאמרנו אנחנו, ומה שאמרו בו אחרים. והאמת יורה דרכו" (הקדמתו לפרקי אבות, סוף פרק ד).

ומה רמב"ם מציע? החטא היה במה שכעס, כאשר גער בעם "שמעו נא המורים" (לשון מרי ומרד).

"מחה בו ה' שאיש כמוהו יכעס בפני קהל ישראל, במקום שאין הכעס ראוי בו... וזהו חילול השם, לפי שכל תנועותיו ודבריו כולם למדים מהם... והיאך יבוא ממנו הכעס?" עכ"ל.

ראינו שהרמב"ם שמח בתירוצו. אבל רמב"ן מתנגד מאד לפירושו זה. בביאורו לתורה מקשה עליו שבע שאלות, וזו לשונו:

"והר"ד משה סבר בו סברא ואמר... והוסיף הבל על הבלים. שהכתוב אומר 'מריתם פי... לא האמנתם בי'. ואין העונש בעבור הכעס. ויותר היה ראוי שיהיה העונש על משה כשקצף על פקודי החיל בחנם (במדבר לא, יד)... ועוד כי אהרן לא כעס מימיו (ולמה נענש במניעת כניסתו לא"י?)... ועוד שאי אפשר שלא היה כעס גדול (על ישראל כמו שמגיע להם) בעשותם מריבה עם משה... וגם משה אמר 'גם בי התאנף ה' בגללכם'" (כלומר נענש בעבורם, ולא עבור עצמו) עכ"ל.

ורמב"ן מציע טעם על פי סודות התורה.

ראינו כי עיקר טענת רמב"ן היא שאין חטא הכעס מוזכר בתורה. ואמנם גם רמב"ן יודע כי חז"ל ייחסו למשה חטא הכעס במי מריבה (ספרי, סוף פרשת מטות). אבל כיון שאין זה פשוטו של מקרא, רמב"ן מתקשה לקבל. אבל באמת רמב"ם היה נאמן למסורת חז"ל וצדק בזה. הבה ונתבונן, היכן תורה שבכתב אמרה זאת?

מהר"ל מצא את הפתרון המוצלח. ידוע לנו כי כל הכועס, כאילו עובד עבודה זרה (שבת קה ע"ב). מדוע השוו כעס לחטא החמור ביותר? זאת מפני סיבה פשוטה. אילו ידע האדם שכל הפסדיו ונזקיו הם בגזירת שמים, והם כנראה:

א. גמול על מעשיו, או

ב. שנוצרו לשם נסיון לו, או,

ג. שהוא עצמו הגורם למכשול מחמת רשלנותו וחוסר זהירותו; אז מפני מה יכעס על הזולת?

וכיון שהאדם הסיח דעתו מההשגחה העליונה אשר פועלת ע"פ הנ"ל, הרי זה כעובד עבודה זרה. וזו לשון ספר "תניא" (עמ' 276):

"לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה. כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו, לא היה בכעס כלל. ואע"פ שבן אדם הוא בעל בחירה, מקללו או מכהו או מזיק לממונו, ומתחייב בדיני אדם או בדין שמים על רוע בחירתו, אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום" עכ"ל.

בקצרה, הכועס מוכיח בזאת כי איננו מאמין כי כל אשר בא לו, הוא בהשגחה מאת ה' (או שהאדם הוא עצמו אשם במכשולו).

יפה ביותר ביאורו של מהר"ל העונה על שאלתו של רמב"ן, היכן נרמז במקרא כי משה רבנו נכשל בחוסר אמונה. וכך לשונו:

"זהנה אדון כל הנביאים, השלם בתכלית השלימות, בא אליו מכשול זה שנאמר 'יען אשר לא האמנתם לי' (במדבר כ, יב). ופירוש זה, כאשר אמר בדרך כעס 'שמעו נא המורים', וכן מה שהכה הצור פעמיים דרך כעס. ודבר זה לא היה ראוי לו, כי מאחר שעשה הקב"ה נס, ראוי היה לו להתחזק ולהתגבר באמונה בהקב"ה. ואם היה מתחזק באמונה היתה מתחדשת לו השמחה, ולא לעשות בדרך כעס. וכו' וכו' כי האמונה מביאה לידי שירה ושמחה" ("גבורות השם", סוף פרק ז).

ובזה צדקו דברי רמב"ם (אשר בעצם הם דברי חז"ל עצמם) כי התורה סיכמה "יען לא האמנתם בי". ומכאן הרווחנו הסבר מדוע הכועס כאילו עובד עבודה זרה. כמה אור יש בכל דבר שבתורה! וגם אנחנו, מול כל התהפוכות המדיניות והכלכליות שבתקופה האחרונה, יש לנו להתאזר באמונה ולא לכעוס. עלינו לעשות כל השתדלות המועילה, אבל בלי התרגשות של זעם.